

В. С. Стасюк

аспірант кафедри публічного управління та землеустрою
Класичного приватного університету
<https://orcid.org/0009-0003-2708-5235>

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Освітою, що виступає державним соціальним інститутом, здійснюється низка важливих функцій, які спрямовані на те, щоб формувався людський капітал та інтелектуально-інформаційне середовище в суспільстві, передавалися культурні цінності й традиції, підтримувалася соціальна мобільність, безперервно здійснювалася академічна й професійна освітня підготовка кадрів протягом людського життя. Вагомою освітньою особливістю є те, що існує тісний взаємозв'язок цієї сфери та інших галузей, у яких суспільство веде свою життєдіяльність, до них належить і оборонна царина. Концепція, відповідно до якої має розвиватися український безпековий та оборонний сектор, однією з можливостей отримати потрібні оперативні та інші спроможності елементами, що входять до складу цього сектора, визначає необхідність покращувати індивідуальну фахову підготовку кадрів, які працюють в державному й військовому управлінні, їхню відповідальність за ухвалені рішення, а також інтенсифікувати й професіоналізувати таку підготовку. Політику, котру веде Міноборони України в галузі, що надає військову освіту, розглядають як важливий компонент у державній політиці, спрямованій на національну безпеку й оборону, вона є вирішальною в процесі, під час якого відбувається підготовка спеціалістів військової сфери для ЗСУ, інших підрозділів, що є складовими сил оборони, і має на меті розвивати військову освіту в інноваційному напрямку.

В нинішніх реаліях від успіхів у освітній галузі, сферах науки, науково-технічній та інноваційній залежить, якою динамікою володітимуть політичний, соціально-економічний, технологічний, гуманітарний, оборонний, інтелектуальний та культурний розвиток держав, який вони мають потенціал, щоб інтегрувати до міжнародної спільноти. Національну освітню систему, зокрема й військову освіту, варто вважати головними інституціями, через які реалізується послідовна державна політика, спрямована на те, щоб активізувати інноваційні процеси, формувати інноваційну культуру соціуму, підвищувати інноваційно-інтелектуальні можливості держави, її конкурентоздатність у межах світового ринку, де змагаються технології, наукові знання й людський капітал.

Ключові слова: освіта, професійна військова освіта, професійна підготовка офіцерів, професійна військова підготовка, Збройні Сили України.

Постановка проблеми. Завдання професійної військової освіти полягає в тому, щоб підготувати спеціаліста, здатного до ефективного виконання службових обов'язків у мирних і бойових обставинах, надто – у кожній зі структур, яка входить у безпековий та оборонний сектор держави. У зв'язку з цим характеристиками професійної військової освіти повинні виступити прогнозованість, систематизованість, спланованість, розробленість, виконання та керованість в кожному її прояві за допомогою систематичного й оптимального способу. Оскільки система, що надає професійну військову освіту, перебуває під управлінням, це

сприяє ефективнішому використанню ресурсів, зменшенню помилок, неправильних тлумачень та забезпеченню її оптимальності загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематику військової освіти досліджували такі науковці як О. Альбещенко, В. Артамощенко, О. Андрощук, О. Богданова, О. Васильєв, А. Вейц, О. Данильченко, І. Єрмоленко, В. Іксариця, Г. Каракуркчі, М. Крічфалушій, О. Маслій, Ю. Приходько, В. Рахманов, О. Сальнікова, О. Чернявський та інші. Однак невирішений сегмент питання виявляється в тому, яким чином сформулювати теоретичні аспекти функціонування системи військової освіти, що як

складова входить у державну освітню систему та становить основу, на якій базується підготовка персоналу в сили оборони.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкриття теоретичних основ функціонування системи військової освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. Агресія, яку Російська Федерація (РФ) продовжує чинити проти нашої країни, гібридна війна, під час якої використовуються політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібернетичні та воєнні засоби, щоб відновити свій вплив на Україну, складають основну загрозу змісту національної безпеки й національних інтересів держави. Пріоритети, відповідно до яких забезпечується національна безпека України, полягають у тому, щоб відстояти незалежність і державний суверенітет, відновити територіальну цілісність у державних кордонах України, які визнані світом, здійснювати європейську й євроатлантичну інтеграцію. Стратегія воєнної безпеки України (СВБ) встановила, якими цілями керується державна політика у воєнній царині, в галузі, завдання якої спрямовані на оборону та військове будівництво. Так, ціллю СВБ виступає існування професійного особового складу в Збройних Силах України (ЗСУ) та в інших підрозділах сил оборони. Оборonoю країни зумовлюється потреба розвивати й нарощувати можливості, якими володіють сили оборони, зокрема відповідно до норм, принципів і стандартів Північноатлантичного альянсу, що стає необхідністю, завдяки якій можливо забезпечити згадані пріоритети. Проаналізуємо сутність складових елементів, які містить система, що забезпечує військову освіту, її змістову частину та дамо визначення терміну «військова освіта».

Законом України «Про освіту» визначено, що система освіти являє собою сукупність складників освіти, рівнів і ступенів освіти, кваліфікацій, освітніх програм, стандартів освіти, ліцензійних умов, закладів освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, учасників освітнього процесу, органів управління у сфері освіти, а також нормативно-правових актів, що регулюють відносини між ними [1].

Згідно з останніми змінами, внесеними до Закону України «Про освіту», до структури військової освіти належать:

1. Підготовка ліцеїстів військових ліцеїв, ліцеїв з посиленою військово-фізичною підготовкою, що передбачає здобуття первинних

загальновійськових знань і спеціальних компетентностей.

2. Підготовка учнів коледжів з посиленою військовою та фізичною підготовкою, яка здійснюється на основі базової середньої освіти.

3. Підготовка військовослужбовців сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом з одночасним здобуттям фахової передвищої військової освіти, яка здійснюється на основі повної загальної середньої освіти.

4. Підготовка військовослужбовців сержантського (старшинського) складу військової служби за контрактом з одночасним здобуттям вищої освіти, яка здійснюється на основі повної загальної середньої освіти.

5. Підготовка військовослужбовців офіцерського складу, яка здійснюється на основі повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої чи вищої освіти для здобуття відповідних ступенів вищої освіти та рівнів військової освіти (тактичний, оперативний, стратегічний).

6. Військова підготовка офіцерів запасу, що здійснюється у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері оборони, погодженим із центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

7. Професійна військова освіта – спеціалізована освіта військового спрямування, яка здобувається за освітніми програмами на відповідних рівнях військової освіти з метою вдосконалення професійного рівня військового фахівця та набуття фахових компетентностей, що забезпечують виконання службових (бойових) функцій [2].

Існує три види освіти: формальна, неформальна та інформальна, складником системи освіти є спеціалізована освіта одним із її спрямувань є військова освіта. Військова освіта передбачає засвоєння освітньої програми з військової підготовки з метою набуття комплексу професійних компетентностей, формування та розвитку індивідуальних здібностей особи і поглибленого оволодіння військовою спеціалізацією. Військова підготовка включає: допризовну підготовку, підготовку осіб за військово-технічними та військово-медичними спеціальностями, військово-професійну підготовку осіб рядового, сержантського (старшинського) складу, підготовку осіб офіцерського складу [3].

Місія системи військової освіти – забезпечення потужного, інноваційного розвитку сектору

безпеки і оборони України через підготовку висококваліфікованих фахівців, продукування та поширення фундаментальних і прикладних знань, формування інтелектуального та духовного потенціалу військової сфери, готового до сучасних і майбутніх викликів. Сучасна система військової освіти, як інтегрована інституція з розвитку кадрового потенціалу сфери безпеки і оборони держави, Збройних Сил України, повинна забезпечувати підготовку, підвищення кваліфікації військових фахівців з високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку, лідерських якостей, загальної та військово-професійної культури; спроможних до розвитку власної творчої індивідуальності, наполегливого самостійного засвоєння нових знань протягом військової служби; здатних: з високою ефективністю виконувати поставлені завдання щодо оборони держави, участі в миротворчих та антитерористичних операціях; керувати військами в бою та навчанню особового складу у мирний час; створювати, експлуатувати й застосовувати найскладніші системи озброєння та військової техніки; супроводжувати і здійснювати фундаментальні та прикладні наукові дослідження; організовувати, проводити й контролювати дослідно-конструкторські роботи з випереджувального створення нових поколінь озброєнь, військової та спеціальної техніки [4].

Таким чином, під «військовою освітою» варто розуміти спеціалізовану освіту з військовим спрямуванням, під час отримання якої засвоюються освітні програми, за якими надається військова підготовка, що передбачає формальна (неформальна, інформальна) освіта, яка здобувається разом з відповідного рівня та ступеня освітою або основою котрої виступає вже отримана повна загальна середня, професійна (професійно-технічна), фахова передвища чи вища освіта.

Нинішнє функціонування військової освіти відбувається в часи, коли триває російська агресія, а воєнна безпека розвивається згідно з обраним євроатлантичним вектором. Завдяки системним змінам, по-перше, повинне бути вирішене питання з підготовкою фахівців військової справи, які працюватимуть в кожній складовій безпекового й оборонного сектора й виконуватимуть оборонні завдання країни, по-друге, відбудеться обрання нових норм, принципів та стандартів, ухвалених країнами-членами НАТО. Впроваджуватимуться

зміни та розвиватиметься система передусім за допомогою нормативно-правового регулювання трансформацій, завдяки тому, що здійснюватиметься управління змінами системи, змінами, яких зазнає кадрова підготовка, фінансово-економічне забезпечення, мотивація проходити військову службу і т. ін. Такими є механізми, щодо яких держава управлятиме СВО, аби вона розвивалася.

Професійна військова освіта застосовує принципи для надання сукупності знань та інтелектуальних навичок, на основі яких, судження серед сумнівних фактів, інформації та ідей можуть бути критично досліджені, оцінені та інтерпретовані. Професійна військова освіта базується на принципах: системності, інтегрованості, динамічності, інноваційності, інституційності, відповідальності, організаційності, індивідуальності, легітимності, гуманістичної спрямованості, зв'язку з життям, співпраці, послідовності, науковості, наочності, доступності, інтерактивності, самостійності тощо. Вхідні та вихідні дані системи професійної військової освіти змінюються залежно від типу навчання. Принципи навчальної системи професійної військової освіти однакові для створення інструкторських занять, навчань чи академічних програм, а також для проведення та управління навчальною діяльністю [5].

Система військової освіти є складною соціальною, динамічною, ієрархічною освітньо-науковою структурою, що створюється та функціонує з метою забезпечення якісної підготовки військових фахівців, наукових і науково-педагогічних працівників, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів відповідно до потреб Міноборони, ЗС України та інших складових сил оборони. Головною метою функціонування системи військової освіти є забезпечення її сталого інноваційного розвитку на основі набуття спроможностей з формування і нарощування професійного військового кадрового потенціалу, створення та поширення знань у сфері військової освіти та науки для задоволення реальних і потенційних потреб сил оборони з урахуванням актуальних воєнно-політичних загроз і викликів. Основними принципами функціонування сучасної системи військової освіти є:

- пріоритетність військово-професійної спрямованості та національно-патріотичного виховання військових фахівців у системі освітньої діяльності військових навчальних закладів;
- гнучкість і прогностичність військової освіти;

- ступеневість системи підготовки військових фахівців, безперервність освіти протягом усього терміну служби;

- випереджувальний характер підготовки військових фахівців відносно потреб розвитку ЗС України та інших складових сил оборони;

- забезпечення інтеграції освітнього процесу з науковою, науково-технічною та інноваційною діяльністю;

- незалежність здобуття військової освіти від впливу політичних партій, громадських та релігійних організацій;

- органічний зв'язок функціонування військових навчальних закладів з діяльністю військ (сил) [6].

Військова освіта на теперішній час є складовою загальнодержавної системи освіти в Україні та включає понад 150 спеціалізацій і 70 спеціальностей, які увесь час розширюються. Так, підготовка військових фахівців здійснюється у галузі знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» та у 21-й «цивільній» галузі знань за ліцензованими спеціальностями та спеціалізаціями, а це понад 70 спеціальностей та майже 150 спеціалізацій тощо. Оскільки в Україні система військової освіти інтегрована у загальнодержавну систему освіти, то випускники вищих військових навчальних закладів після закінчення навчання отримують дипломи державного зразка освітніх ступенів «бакалавр», «магістр» тощо [7].

Розвиток сучасної військової освіти відбувається в напрямі компетентнісного підходу, сутність якого полягає у спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток ключових і предметних компетенцій особистості. Результатом даного процесу є формування загальної компетентності людини як сукупності ключових компетенцій, інтегрованої характеристики особистості. Дана характеристика формується в процесі навчання й містить знання, уміння, ставлення, досвід діяльності та поведінкові моделі особистості. Компетентнісний підхід в освіті пов'язаний з особистісноорієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки стосується особистості курсанта й може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретним курсантом певного комплексу дій [8].

Ю. Приходько досліджує проблеми та основні засади вищої військової освіти як в провідних країнах світу, так і в Україні. Він підкреслює, що військова освіта виконує роль інституційної

структурної складової будь-якої незалежної суверенної держави, оскільки вона визначає стан та можливості військової організації, складає основу для її розвитку. Військова освіта також розглядається як важливий компонент забезпечення національних інтересів і національної безпеки провідних країн світу. Ю. Приходько систематизує та узагальнює досвід провідних країн світу, враховуючи їх обороноздатність. Він встановив, що напрями розвитку військової освіти зумовлені:

- 1) особистими освітніми потребами;

- 2) загальнодержавними інтересами, інтересами національної безпеки та оборони, державною політикою в освітній сфері;

- 3) політичними, ідеологічними та соціально-економічними умовами;

- 4) науково-технічними можливостями держави;

- 5) національними традиціями, національним та світовим досвідом;

- 6) військовими потребами;

- 7) станом військово-теоретичних та психолого-педагогічних досліджень;

- 8) рівнем морально-психологічного, фінансово-економічного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення системи [9].

У вторгненні Росії на територію України фактично є ознаки першого конфлікту, сторонами якого стали дві технологічно порівнянні збройні сили, під час останніх кількох десятиліть. Воєнні дії, що тривали протягом року, продемонстрували, що:

- вагому роль відіграє протиповітряна оборона, у зв'язку з чим виникла потреба готувати професійні кадри, здатні виконувати завдання, використовуючи сучасні системи; поліпшувати ешелоновану протиповітряну оборону, чинну нині в Україні (у цій системі дія комплексів з далеким, середнім та ближнім радіусом відбувається в системі єдиного контуру, до якого входять командні центри, радіолокаційні станції);

- дуже ефективно використовується інформаційна мережа, приміром, був створений єдиний інформаційний простір у межах поля бою, що дозволяло ефективно обмінюватися оперативними розвідувальними даними, які надавали різні джерела, обробляти їх та управляти різноманітними засобами, за допомогою яких ведеться війна і які внесені до цієї системи;

- використовувалися засоби, за допомогою яких ведеться радіоелектронна боротьба. У зв'язку з тим, що стрімко розвиваються

комерційні та військові засоби боротьби з електромагнітним спектром дії, перед арміями постає проблема з можливістю їхніх частин успішного підтримання зв'язку між ними на полях боїв;

– використовуються різні розвідувальні засоби: супутникові знімки, дані, передані безпілотниками, літаками-розвідниками й іншими джерелами інформації, доповнені відомостями, отриманими завдяки соціальним мережам. Цю головну інформацію, багато в чому вирішальну для ведення бою, поставляють на комерційній основі великі космічні компанії, завдяки чому знімається проблема розсекречених розвідувальних даних;

– особливу роль відіграє високоточна зброя якраз в умовах нового, прозорого світу, де є супутникові дані, а ракетний удар може буде завданий по будь-якій цілі. Відтак необхідно вміти користуватися цією зброєю та узгоджувати дії з іншими засобами ураження, завдяки чому буде ефективно й оптимально використана зброя.

Отже, професійна підготовка, яку отримують майбутні офіцери у воєнний час, стає більш ефективною, якщо наявне вміння швидко реагувати на хід подій, які тривають прямо на передовій. Необхідне негайне перенесення бойового досвіду до навчального процесу, чому посприяють залучені в навчання офіцери, які брали безпосередню участь у боях. Практику, під час якої проводиться інструктаж, необхідно перетворити в невід'ємну складову системи, яка надає сучасну підготовку, нею гармонійно буде доповнена загальновійськова та спеціальна підготовка.

Висновки і пропозиції. Таким чином, освіту розглядають як одну з найбільш важливих галузей у суспільному житті, завдяки якій відбувається формування майбутнього нації, тож від того, яка її якість та наскільки вона доступна, залежить не тільки рівень інтелектуального розвитку держави, а й економічного добробуту, соціальної стабільності й безпеки України. Освіту, зокрема й військову, варто вважати одним із ключових чинників, що впливає на те, як розвиваються країна та її збройні сили, і котрий спонукає стратегічно вирішувати завдання, пов'язані з реформуванням, яке відбувається

в національній освітній системі та оборонному секторі, інтегрувати в європейський економічний, культурний, інформаційний, освітній та науковий простори. В нинішніх обставинах, коли триває збройна агресія РФ, необхідно приділити серйозну увагу військовій освіті як складовій, що входить у загальнодержавну освітню систему, й реформувати її згідно з сучасними потребами та чинними міжнародними стандартами. Варто зауважити, що закладами, які надають військову освіту, здійснюється діяльність на основі як загальноосвітнього законодавства, так і відомих нормативно-правових актів.

Список використаної літератури:

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Маслій О. М., Андрощук О. С., Вейц А. М., Альбещенко О. С., Богданова О. Г., Крічфалушій М. В. Окремі аспекти підвищення якості професійної військової освіти в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 25–29.
3. Сальнікова О. Ф., Артамощенко В. С. Теоретичні аспекти державного управління системою військової освіти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 12. С. 67–71.
4. Приходько Ю. Актуальні проблеми трансформації стану та якості системи вищої військової освіти. *Військова освіта*. 2022. № 1 (45). С. 179–196.
5. Рахманов В. Основні підходи до системи професійної військової освіти в Україні. *Військова освіта*. 2021. № 1 (43). С. 279–288.
6. Васильєв О. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку військової освіти. *Військова освіта*. 2022. № 1 (45). С. 9–22.
7. Данильченко О. А. Теоретичні аспекти професійної підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Теорія і методика професійної освіти*. 2024. Випуск 70. С. 99–102.
8. Єрмоленко І. Ю., Чернявський О. Ю., Каракуркчі Г. В., Іксариця В. В. Якість військової освіти з позиції компетентнісного підходу: теоретичні основи. *Військова освіта*. 2013. № 1. С. 82–89.
9. Приходько Ю. Підготовка військових фахівців у провідних країнах світу: основоположні засади та тенденції. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 3 (67). С. 285–299.

Stasiuk V. S. Theoretical foundations of the functioning of the military education system in Ukraine

Education as a social institution of the state performs significant functions in ensuring the formation of human capital and the intellectual and information environment of society, the transmission of cultural values and traditions, promoting social mobility, implementing academic and professional educational training of personnel on the basis of its continuity throughout a person's life. An important feature of education is its close relationship with other spheres of society, in particular with the defense sphere. The Concept of the Development of the Security and Defense Sector of Ukraine identifies one of the ways to achieve the necessary operational and other capabilities of the components of the security and defense sector as increasing the level of individual professional training of personnel of state and military administration bodies, their responsibility for decision-making, as well as the intensification and professionalization of such training. The policy of the Ministry of Defense of Ukraine in the field of military education is an important component of the state policy of national security and defense and plays a decisive role in the training of military specialists for the Armed Forces of Ukraine, other components of the defense forces and is aimed at the innovative development of military education. In modern conditions, achievements in the field of education, scientific, scientific and technical and innovative activities determine the dynamics of political, socio-economic, technological, humanitarian, defense, intellectual and cultural development of countries, their opportunities for integration into the world community. The national education system, including military education, is one of the leading institutions for implementing a consistent state policy of activating innovation processes, forming an innovative culture of society, increasing the innovative and intellectual potential of the country, its competitiveness in the world market of technologies, scientific knowledge and human capital.

Key words: education, professional military education, professional training of officers, professional military training, Armed Forces of Ukraine. Theoretical foundations of the functioning of the military education system in Ukraine.